

8. Hanwell M. D., et al. Avogadro: An Advanced Semantic Chemical Editor and Visualization System. *Journal of Cheminformatics*, 2012. – 17p.
9. Zhijiang Y., Youjun X., Li Pan. Conf-GEM: A geometric information-assisted direct conformation generation model, 2024. <https://www.journals.elsevier.com/artificial-intelligence-chemistry>
10. Manapov N.T. *Computer chemistry: Texbook*. – Almany: Association of higher educational Institutions of Kazakhstan, 2016. -312 p.
11. Clark T. *Computer Chemistry*, Moscow: Mir, 1990.

FTAMP 39.01.45

<https://doi.org/10.51889/3005-6217.2024.81.3.004>

Лайсханов Ш.Ұ., Данияр Ж.А. *

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Алматы қ., Қазақстан
e-mail: ahmetzankyzyzhanyl@gmail.com

МЕКТЕП ГЕОГРАФИЯСЫНДА ТУРИСТІК-ӨЛКЕТАНУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа

Бұл мақалада мектеп географиясы пәнінде туризм мен өлкетануды ұйымдастырудың заманауи тәсілдері қарастырылады. Туризм мен өлкетану оқушылардың географиялық білімі мен мәдени және табиғи мұраларды түсіну қабілеттерін дамытуға бағытталған маңызды құрал болып табылады. Авторлар гиподинамияның алдын алу, оқушыларды белсенді зерттеу қызметтеріне тарту және олардың танымдық қызығушылықтарын арттыру үшін туризм мен өлкетанудың рөлін атап көрсетеді. Мақалада экскурсиялар, далалық зерттеулер мен жобалық қызметтерді қолдану арқылы оқушылардың географиялық білімі мен практикалық дағдыларын жетілдіру мәселелері талданады. Өлкетану мен балалар туризмі оқушылардың туған өлке туралы білімдерін арттырумен қатар, олардың физикалық, зияткерлік және рухани дамуына маңызды ықпал етеді. Мақалада Қазақстандағы мектептерде өлкетану мен балалар туризмінің рөлі мен маңыздылығы айқындалған. Балалар табиғат пен мәдениетке жақындау арқылы патриоттық сезімдерін нығайтып, өмір бойы қажетті дағдыларды игереді. Бұл қызметтер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, олардың табиғатқа және қоғамға деген көзқарастарын қалыптастырады. Мектептегі өлкетану жұмыстары оқушыларды зерттеушілік дағдыларға, ұжымдық жұмысқа және экологиялық мәдениетке тәрбиелейді.

Түйін сөздер: мектеп географиясы, туризм, өлкетану, экскурсиялар, далалық зерттеулер, оқыту әдістемесі, белсенділік.

Лайсханов Ш.У., Данияр Ж.А. *

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан
e-mail: ahmetzankyzyzhanyl@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИЯ ТУРИЗМО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ШКОЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ

Аннотация

В статье рассматриваются современные подходы к организации туризма и краеведения в школьной географии. Туризм и краеведение являются важным инструментом для развития у учащихся географических знаний и понимания культурного и природного наследия. Авторы подчёркивают роль туризма и краеведения в предотвращении гиподинамии, вовлечении учащихся в активные исследовательские мероприятия и повышении их познавательного интереса. Рассматриваются вопросы углубления географических знаний и формирования

практических навыков у учащихся через экскурсии, полевые исследования и проектную деятельность. Краеведение и детский туризм не только повышают знания учащихся о родном крае, но и оказывают значительное влияние на их физическое, интеллектуальное и духовное развитие. В статье выделена роль и важность краеведения и детского туризма в школах Казахстана. Взаимодействуя с природой и культурой, дети укрепляют свои патриотические чувства и приобретают навыки, необходимые на всю жизнь. Эти виды деятельности способствуют развитию творческих способностей учащихся и формированию их взглядов на природу и общество. Школьное краеведение помогает развить исследовательские навыки, коллективную работу и экологическую культуру среди учеников.

Ключевые слова: *школьная география, туризм, краеведение, экскурсии, полевые исследования, методика обучения, деятельность.*

*Laiskhanov Sh.U., Daniyar Zh.A. **

Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: ahmetzankyzyzhanyl@gmail.com

ORGANIZATION OF TOURISM AND GEOGRAPHY ACTIVITIES IN SCHOOL GEOGRAPHY

Abstract

This article explores modern approaches to organizing tourism and local history studies in school geography. Tourism and local history are crucial tools for developing students' geographical knowledge and understanding of cultural and natural heritage. The authors emphasize the role of tourism and local history in preventing hypodynamia, engaging students in active research activities, and enhancing their cognitive interest. The article analyzes how excursions, fieldwork, and project activities deepen students' geographical knowledge and develop practical skills. Local history and children's tourism not only enhance students' knowledge of their native region but also play a significant role in their physical, intellectual, and spiritual development. The article highlights the importance of local history and children's tourism in Kazakhstani schools. By interacting with nature and culture, children strengthen their sense of patriotism and acquire lifelong skills. These activities promote the development of students' creative abilities and shape their views on nature and society. School-based local history programs cultivate research skills, teamwork, and ecological awareness among students.

Keywords: *school geography, tourism, local history, excursions, field studies, teaching methodology, activities.*

Негізгі ережелер. Мақала Қазақстандағы өлкетану мен балалар туризмінің маңыздылығы мен дамуын қарастырады. Мектептерде өлкетану сабақтары география пәнін оқытуда қолданылатын тиімді тәсілдер қатарында атап өтіледі. Балалар мен жасөспірімдер туристік бағдарламаларға қатысу арқылы туған жердің табиғаты мен тарихын зерттеп, патриоттық сезімдерін нығайтады. Мақалада туризмнің физикалық және зияткерлік даму, сондай-ақ салауатты өмір салтын сақтау тұрғысындағы рөлі айқындалады. Жобалық жұмыс және экскурсиялар оқушылардың танымдық белсенділігі мен әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді.

Кіріспе. Қазақстанда өлкетану, балалар мен жасөспірімдер туризмі өскелең ұрпақтың, ата-аналардың және педагогикалық қоғамдастықтың - қоршаған әлемді және туризм құралдарын тану мақсатында жаппай қозғалысына айналууда. Географиялық білім беруде өлкетану компоненті географияны оқытуды дидактикалық қағидаға сай ұйымдастыруға мүмкіншілік береді: «белгіліден – белгісізге,» «жақыннан – қашыққа.»

Өлкетануға қатысты жұмыстар сынып ішінде әрі сыныптан тыс уақытта, мысалы, географиялық алаңда яки оқу экскурсиясы барысында жүргізіледі. Ол жұмыстарға барлық мектеп оқушыларының қатысуы міндеттелген, оның мазмұны мен формасы оқу

бағдарламасына сәйкес келеді. Бағдарламадан тыс өлкетану да ерекшеленеді, оның мақсаттары мен мазмұны мектептің тәрбие жұмысы жоспарына сай жасалады [7]. Қазақстанда туристік-өлкетану бағытындағы жанама білім беру мекемелерінің мемлекеттік желісі ХХ ғасырдың 60 жылдары құрыла бастады. Қазақстан тәуелсіздік алған жылдардан бері білім беру жүйесінде туристік-өлкетану жұмысының жүйесі қалыптасып, сәтті жұмыс істеп келеді. Өлкетану мен балалар туризмі Қазақстанда өзекті тақырыптардың бірі болып отыр, себебі бұл бағыт жас ұрпақты туған өлкесін зерттеуге, табиғатпен және мәдениетпен байланыста болуға мүмкіндік береді. Туризм арқылы оқушылардың физикалық, зияткерлік, және рухани дамуы, патриоттық тәрбиесі қалыптасады. Зерттеу мақсаттары география сабағында өлкетану тәсілдерін қолданудың тиімді жолдарын анықтауға және оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған. Осы үдерістің нәтижелері оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытып, оларды шығармашылыққа жетелеп, білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді.

Материалдар мен әдістер. 900 мыңнан астам бала мен жасөспірім «Атамекен», «Болашақ», «ЖасҰрпақ», «Шұғыла», «Туған елге тағзым» және тағы сол секілді туристік-өлкетану бағдарламаларына қатысады. «Менің Отаным – Қазақстан» оқушыларының туристік-өлкетану экспедиция негізінде жыл сайын мыңдаған жас туристер мен олардың ересек тәлімгерлері ат салысатын ондаған жаяу, шаңғы, су, велосипед жорықтары, экспедиция мен экскурсия жүргізіледі. Жыл сайын мемлекетте 1300-ден астам мамандандырылған қазақ үй және шатырлы лагерьлер құрылады, онда 140 мың бала демалып, туристік қабілеттер алады[1]. Балалар мен жасөспірімдер туризмінің әдістерін кең әлеуметтік топтар мен жастоптарының нақты әлеуметтік-мәдени тәжірибесіне енгізу-дене белсенділігі мен салауаттыөмір салтын сақтау жағдайларын қамтамасыз етудің, рекреациялық мәдениетті, сондай-ақжеке тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеу және көркемөнерпаздық негіздерін, азаматтарды патриоттық тәрбиелеудің онтайлы нұсқасы. Рекреация Қазақстанның, біздің қоғамдықөмірдің барлық салаларының экономикалық және саяси дамуын тұрақтандырудың маңыздыфакторларының бірі болып табылады, өйткені біздің қоғамдық өміріміздің барлық салалары, олардың негізгі аспектілері өмірлік күштерді қалпына келтіру және дамыту үдерісімен байланысты (физикалық, рухани, эмоционалдық және интеллектуалдық).

Нәтижелер. Осылайша, туризм және өлкетану - бұл кәсіби, идеологиялық, рухани, экономикалық жоспардың компоненттері қатысатын бірегей жүйе. Бұл туризмнің көпполярлығы туралы айтуға мүмкіндік береді. Туризм деп адам мен қоғамның рухани, физикалық және зияткерлік дамуына ықпал ету мақсатында ұйымдастырылатын саяхаттар, жорықтар, жарыстар, далалық туристік лагерьлер және басқа да демалыс іс-шаралары. Оқушыларды туған өлкені, оның табиғатын, тарихын, мәдениетін зерттеу бойынша туристік-өлкетану қызметіне тарту табиғатқа және өмірдің әлеуметтік факторларына көзқарастықалыптастыруды мақсатты түрде қамтамасыз етеді. Бұл жағдайда жұмыс оқушылардыңтабиғатпен, өлкенің табиғатын өзгертуге (ұтымды немесе ұтымсыз) қатысатын нақты адамдармен тығыз байланыста болады. Туған өлкенің тарихын зерделеу кезінде өлкетану қағидаты мен тәсілін іске асыру практикалық іс-шаралар, яғни туризмді ұйымдастырусыз мүмкін емес. Бұл өлкетануды өмірде қолданудың негізі болып табылатын практикалық қызмет. Әр оқушы теорияны зерттеуге ұзақ уақыт отыра алмайды. Бұл кез-келген ғылымды зерттеуге байланысты, мұнда алдымен теориямен танысып, тәжірибеге тез көшуге ұсыныс беріледі. Туристік-өлкетану материалдары - өлкенің тарихи өткені мен қазіргі өмірін, табиғи-географиялық ерекшеліктерін, экономикалық даму сипаттамаларын және мәдени дәстүрлерінқамтитын өзара байланысты тақырыптарды ашатын шолу экскурсиясы мен турдың негізі болып табылады.[6].

Кез келген саяхат әрқашан жаңа нәрселерді білу процесі болып табылады. Маршруттар бойынша жорықтар, қорытпалар, жарыстар, экспедициялар әрқашан оқушының есінде

олардың саяхат маршруттары өткен жерлерден білім мен әсер қалдырады. Бүгінгі таңда туризм және өлкетану қайтадан танымал және сұранысқа ие қоғамға айналууда. География сабақтарында оқушылармен жұмыстың келесі түрлерін қолдануға болады:

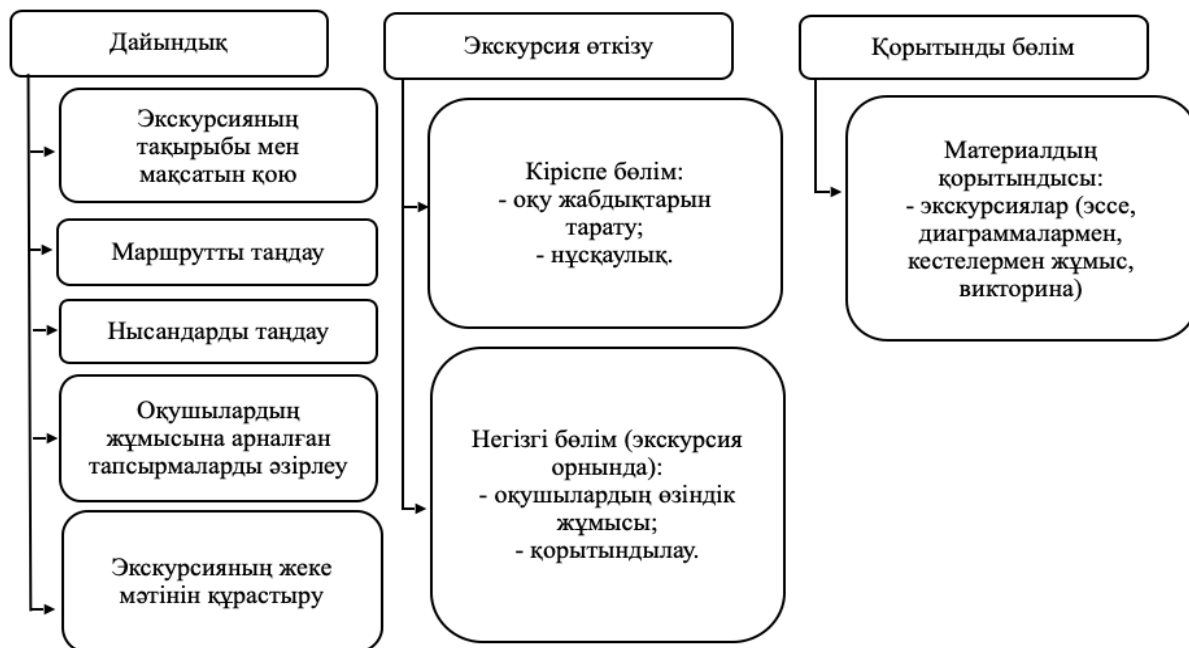
1. Туристік-өлкетану үйірмелері.
2. Туристік жарыстар.
3. Археологиялық және этнографиялық экспедициялар.
4. Туристік жорықтар.
5. Экскурсиялар.
6. Өлкетану конкурстары.
7. Өлкетану ойындары.
8. Туристік лагерь.
9. Өлкетану викториналары.
10. Зияткерлік клубтар.
11. Көркемөнерпаздар байқауы [4].

Осылайша, дұрыс ұйымдастырылған туристік-өлкетану қызметі оқушылардың жан-жақты дамуы үшін жақсы негіз болып табылады, ал жұмыстың сәттілігі көбінесе көшбасшының жеке, адами қасиеттеріне байланысты. Жасөспірімнің «табиғат-қоғам» күрделі жүйесіндегі байланыстардың бірлігі мен алуан түрлілігін түсінуі әлемдегі өз орнын және оның өзгеруіне қатысуын жаңа тәсілдермен бағалауға мүмкіндік береді. Оқушы өзін-өзі басқару негізінде құрылған тәуелсіз, шығармашылық қызметке қатысады, бұл шығармашылық, тәуелсіз тұлғаны қалыптастырудың жалғыз шарты. Туризм оқушылардың оқу материалында ашылмайтын өлкетану материалын қабылдауын күшейтеді. Қабылдауды белсендіру объектінің көру қабілеті, «тіршілігі» есебінен жүзеге асырылады. Сонымен қатар, жаңа біліммен байыту және оларды практикалық іс-әрекетте бекіту. Жаңа материал санағамықтап енеді, өйткені оқушы оны туристік жорыққа дайындық кезінде, жорықтың өзінде және жорық туралы есепті дайындау кезінде бірнеше рет қайта өңдейді. Сондықтан материалдың локализациясы өлкетану экскурсиясының маңызды белгісі болып табылады. Экскурсияның тиімділігі көбінесе оның кезеңдерінің қаншалықты нақты дамығандығымен анықталады. Сапарды дайындау процесін шартты түрде үш негізгі кезеңге бөлуге болады(1-Сурет):

- Бірінші кезең-дайындық (сапардың тақырыбы мен мақсаттарын анықтау, маршрутты таңдау, объектілерді таңдау, оқушылар тапсырмалар әзірлеу, сапардың жеке мәтіндерін дайындау).

-Екінші кезең-сапар. Кіріспе бөлімі (мектепті бітірер алдында: оқушылардың көзінше сапардың мақсаттарымен міндеттерін анықтау, оқу құралдарын тарату және оқушыларға нұсқау беру). Негізгі бөлім (экскурсия өткізілген жерде: студенттерді өз бетінше зерттеу, қорытындылау, жедел зерттеу).

- Үшінші кезең-соңғы бөлім (сыныпта: дайын кестелерді орналастыру немесе толтыру, жолжүру материалдарын бекіту, диаграммалармен, емтихандармен, дидактикалық ойындармен жұмыс).

Сурет 1. Экскурсияның негізгі кезеңдері [5]

Географиялық өлкетануды ұйымдастырудың негізі және картографиялық материалдар географияны оқытуда өлкетану принциптерін қолданудың негізгі әдісі болып табылады. Сондықтан аймақтық жоспарлау зерттеулері мектептің география сабағының басында басталады. Практикалық курстар оқушылар жергілікті материалдарды пайдалануды, топографиялық жоспарлауды меңгеруді, дәстүрлі топографиялық анықтамаларды меңгеруді және жергілікті тарихи материалдар негізінде өз аймағын жоспарлауды үйренетін жерде өткізіледі. Оқушылар рельефті және оның формаларын, жер асты және жер үсті суларын, олардың рельефін, табиғаты мен топырағын зерттейді кешендермен өзара тәуелділігі туралы идеялар қалыптасады. Физикалық географияның бастауыш курсына климат және климат түзуші факторлар туралы ұғымдар өз аймағының ауа-райы, оның жүйелі бақылаулардан алынған маусымдық өзгерістері туралы білім негізінде қалыптасады.

Өлкетану принциптерін қолдану мектептегі білім берудің барлық кезеңдерінде жүзеге асырылады, бұл өлкетану білімінің жинақталуына, пәндік деңгейде оқу нәтижелеріне қол жеткізуге және оқушылардың танымдық жалпыға бірдей білім беру іс-әрекетін құруға ықпал етеді. Жергілікті тарихи дереккөздер негізінде ұйымдастырылған студенттердің оқу-зерттеу қызметі проблемаларды қою, зерттеулерді жоспарлау, теорияларды зерттеу, түпнұсқа дереккөздерді жинау, бақылаулар жүргізу, жергілікті тарихи дереккөздерді жалпылау, әртүрлі мәселелерді шешудің әдістері мен тәсілдерін іздеу арқылы жүзеге асырылады. Тиісті педагогикалық және танымдық жобалау процесінде бұл проблемаларды тәуелсіз шешуді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Эксперименттер жүргізуге, зерттелетін объектіні немесе құбылысты байқауға және бағалауға болады. Мысалы, компоненттердің экологиялық зерттеулерін реттеуге болады (судың, топырақтың және ауаның химиялық құрамын өлшеу):

- қоршаған орта жағдайларын өзгертуге бағытталған жобалардың ажырамас бөлігі.
- Топырақтың, судың және ауаның ластану қаупін азайтуға бағытталған жобалар, жақын маңдағы су айдынының экожүйесін қалпына келтіру жөніндегі жобаларды әзірлеу.

Жобаны іске асыру кезінде оқу әрекеттерінің бүкіл түрлері: танымдық, реттеуші, коммуникативті және жеке іске асады. Оқытудың нәтижелері білім беру сапасын бағалаудың негізгі өлшемі. Географиялық өлкетануға қатысты оқушылардың білім беру нәтижелерін

бағалау білім алушы, оқушылардың даярлық деңгейіне қойылатын талаптарға қатысты сабақ процесінің күре буыны. Оқушылардың өлкетану жұмыстарының нәтижелерін бағалауда салыстырмалы түрде жаңашыл әдіс ретінде жинақтаушы бағалау аясында қарастырылатын портфолио айрықша қызығушылық тудырады. Портфолиоға оқушылардың жұмыстары кіреді: тесткүнделігі, далалық күнделік, зерттеу жұмысы, жоба, өлкетану очеркі, сондай-ақ оқушылардың өлкетану қызметіндегі жетістіктерін көрсететін құжаттар: грамоталар, алғысхаттар, қатысушылардың сертификаттары кіреді.

Талқылаулар. Көптеген авторлар туристік-өлкетану қызметінің география пәнін оқытуда маңызды орын алатынын атап өтеді. Л.А. Карпенко – өлкетану арқылы оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту және патриоттық тәрбиелеу мәселесін зерттеген. Оның еңбектерінде өлкетану оқушылардың туған жерін зерттеп, оларға патриоттық сезімді қалыптастырудағы маңызды құрал ретінде сипатталады.

В.А. Королев – өзінің зерттеулерінде туристік-өлкетану жұмыстарын ұйымдастырудың білім беру мен тәрбиелеудегі рөлін қарастырады. Ол мектептегі өлкетану жұмыстары оқушылардың топтық жұмыс, коммуникативтік дағдыларын дамытуда, салауатты өмір салтын насихаттауда маңыздылығын атап өтеді. А.М.Марков пікірінше, өлкетану қызметі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, ұжымдық жұмыс жасауға бейімдейді, сондай-ақ, туған жерге деген сүйіспеншілікті нығайтады. Дегенмен, барлық ғалымдар бұл көзқарасты қолдамайды. Соның бірі, М.И. Ситникова – мектептегі өлкетану жұмыстарының оқушылардың барлық топтарына бірдей тиімді әсер етпейтіні туралы көзқарасын білдіреді. Ол өлкетану қызметтері белсенді және ынталы оқушыларға көбірек пайдалы болса, ал пассивті немесе қызығушылығы аз оқушыларға бұл жұмыстардың әсері төмен болуы мүмкін деп санайды. Осыған байланысты оқушыларды ынталандыру тәсілдерін жетілдіру қажеттілігі туралы айтады. Е.П. Кондратьев – өлкетану жұмыстарының ұйымдастырылуына сын көзбен қарай отырып, мұндай іс-шаралардың көп жағдайда тек формалды түрде өткізілетінін айтады. Оқушылардың кейде нақты зерттеулер жүргізбей, тек есептерді орындаумен шектелетінін сынға алады. Оның пікірінше, оқушыларға терең және нақты зерттеулер жүргізуге мүмкіндік беру үшін өлкетану жұмыстарының мазмұнын жетілдіру қажет. Н.Г. Дмитрук тұжырымдамасында бағдарламалардың мазмұнында үш компонент қабылданады: теориялық, зертханалық және практикалық [2]. Бұл, ғалымның пікірінше, мұндай экскурсиялар оқушылардың туған жерін жақсы түсінуге және қоршаған ортаға және тарихқа деген танымдық қызығушылығын дамытуға көмектесетінін атап өтті. Шаяхметов Ю.А., Мейрамов О.А. сонымен қатар география сабақтарында білім беру, өлкетану бағдарламаларының үш кезеңін анықтайды:

- ақпараттық-танымдық, мұнда оқушылар мұғалімнен өлкетану білімін дайын түрде алады, ал олардың арасындағы қатынастар субъект-объект болып табылады;
- өлкетану білімі, іскерлігі, дағдылары қалыптасатын операциялық-белсенділік;
- тәжірибеге бағытталған [3].

Туристік-өлкетану қызметі география пәнінде маңызды, бірақ оны қолдану тәсілдеріне қатысты пікірлер жоғарыда көрсетілгендей әртүрлі. Кейбір зерттеушілер өлкетану арқылы оқушылардың танымдық, шығармашылық және патриоттық қасиеттерін дамытуды қолдайды, ал басқалары бұл қызметтің тиімділігі барлық оқушыларға бірдей бола бермейтінін және формалды түрде өтуі мүмкін екенін сынайды. Жетілдіру жолдары ретінде оқушылардың ынтасын арттыру және зерттеу қызметін тереңдету ұсынылады.

Қорытынды. Қорытындылай келе, өлкетану мен туризм оқушылардың мансаптық сатысында белгілі бір рөл атқаратынын атап өтеміз. Өз қаласын, ауданын, облысын зерттеуге арналған экскурсиялар мен конференцияларда оқушылар түрлі мамандықтармен танысады. География сабақтарында уақыттың жетіспеуіне байланысты мұғалім әрқашан табиғаттың сұлулығын эмоционалды қабылдауды қамтамасыз ете алмайды. Сыныптан тыс іс-шаралар оқушыларды еліміздің, облыстың табиғаты, шаруашылық өміріне арналған суретшілер мен

фотографтардың тақырыптық көрмелерімен таныстыруға мүмкіндік береді. Осылайша, географиялық өлкетану оқушылардың идеялық-саяси, адамгершілік, еңбек, эстетикалық, экологиялық және дене тәрбиесіне маңызды ықпал етуші фактор болып табылады. Ол патриоттық сезімдерді нығайтып, оқушылардың ой-өрісін кеңейтеді, танымдық қызығушылықтарын арттырады, шығармашылық қабілеттерін дамытып, практикалық және зияткерлік дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді, сондай-ақ мамандық таңдауға жол ашады. Өлкетану оқушылардың әлеуметтік бейімделу міндеттерін шешуге, олардың өз елді мекенінде: ауылда, кентте, ауданда, қалада, облыста тұруға және жұмыс істеуге дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді. Сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда өлкетану тәсілін енгізудің арқасында келесі міндеттерді шешуге болады:

1. Оқушылардың пәнді оқуға деген қызығушылығын дамыту арқылы «География» оқу пәні бойынша білім беру процесіне тұрақты уәждемені қалыптастыру үшін жағдайлар жасау.

2. Оқу сабақтарында және сабақтан тыс жұмыстарда өлкетану материалдарын белсенді пайдалану негізінде оқушылардың зерттеу, шығармашылық және танымдық белсенділігін дамыту үшін жағдайлар жасау.

3. Оқушылардың алған білімдерін практикада қолдану дағдыларын бекіту үшін жағдай жасау.

Өлкетану бағытындағы материал географияны зерттеуге деген ынтаны күшейту, оқушылардың зерттеу белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру, географияны зерттеудің тиімді нәтижелеріне қол жеткізу құралы бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Ибраев А.С., Қасыбаев Д.А. Мектепте географияны оқытуда білім беру туризмтехнологиясын қолдану // Қазіргі педагогикалық білім. – 2024. – №. 2. – Б. 164-167.*

2. *Дмитрук Н.Г. Организация учебных краеведческих экскурсий // Колпинские чтения по краеведению и туризму. – 2018. – С. 199-203.*

3. *Шаяхметов Ю.А., Мейрамов О.А. Географиялық білім беру контекстінде оқушылардың туристік-өлкетану қызметін ұйымдастыру // Бүгінгі іргелі және қолданбалы ғылымдар. – 2017. – Б. 15-17.*

4. *Колотуха А.В. Географические исследования юношеского туризма // Вестник академии детско-юношеского туризма и краеведения. – 2014. – №. 3. – С. 73-83.*

5. *Қоянбаев С.А., Баржақсынов В.В. Мектептік географиялық білім беруді дамытудың қазіргі заманғы векторы // Мектеп-ЖОО: экологиялық-географиялық білім беру саласындағы өзара іс-қимылдың қазіргі заманғы нысандары. – 2020. – Б. 11-19.*

6. *Вуколов В.Н., Назарчук М.К. Основы туристско-краеведческой работы.- Алматы, 1997.*

7. *Аксакалова Г.П., Барабанов В.В., Петрова Н.Н. Единый государственный экзамен по географии: содержание и основные пути // География в школе. - 2004. - № 3. - С. 37-42.*

8. *Сафронов М.И. Географическое краеведение в школьном курсе географии // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 52-58.*

9. *Chatel, A., & Falk, G. (2017). Smartgeo - mobile learning in geography education // European Journal of Geography, 8(2), 153-165.*

10. *Issakov, Y.D., Мазбаев О. Б., Лайсханов Ш. У. (2021). География білім беру бағдарламасы студенттерінің туристік-өлкетану құзыретін қалыптастырудың теориялық негіздері // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің хабаршысы. Педагогика және психология сериясы, No 3(48), 31– 38.*

11. *Batyrbekov, N., Imangulova, T., Gubarenko, A., Abdikarimova, M., & Yessimova, D. (2022). Promising Directions for the Development of Sports Tourism in the Almaty Region using the Example of Rock Climbing // GeoJournal of Tourism and Geosites, 44(4), 1418–1426. <https://doi.org/10.30892/gtg.44429-961>*

References:

1. Ibraev A.S., Qasybaev D.A. Mektepte geografiyani oqytuda bilim beru turizmi texnologiyasyn qoldanu // Qazirgi pedagogikalyq bilim. – 2024. – №. 2. – B. 164-167.
2. Dmitruk N.G. Organizaciya uchebnyx kraevedcheskix ekskursiy // Kolpinskie chteniya po kraevedeniyu i turizmu. – 2018. – S. 199-203.
3. Shayaxmetov Yu.A., Meiramov O.A. Geografiyalyq bilim beru kontekstinde oqushylardyń turistik-ólketanu qyzmetin uyymdastyru // Bügingi irgeli jáne qoldanbaly ғылымдар. – 2017. – B. 15-17.
4. Kolotuxa A.V. Geograficheskie issledovaniya yunoshskogo turizma // Vestnik akademii detsko-yunoshskogo turizma i kraevedeniya. – 2014. – №. 3. – S. 73-83.
5. Qoyanbaev S.A., Barjaqsynov V.V. Mekteptik geografiyalyq bilim berudi damytudyń qazirgi zamangy vektory // Mektep-ZHO: ekologiyalyq-geografiyalyq bilim beru salasyndaghy ózara isqimyladyń qazirgi zamangy nysandary. – 2020. – B. 11-19.
6. Vukolov V.N., Nazarchuk M.K. Osnovy turistko-kraevedcheskoy raboty. - Almaty, 1997.
7. Aksakalova G.P., Barabanov V.V., Petrova H.H. Edinyy gosudarstvennyy ekzamen po geografii: soderjanie i osnovnye puti // Geografiya v shkole. - 2004. - No 3. - S. 37-42.
8. Safronov M.I. Geograficheskoe kraevedenie v shkol'nom kurse geografii // Pedagogika. – 2005. – № 4. – S. 52-58.
9. Chatel, A., & Falk, G. (2017). Smartgeo - mobile learning in geography education // European Journal of Geography, 8(2), 153-165.
10. Issakov, Y.D., Mazbaev O. B., Laysxanov Sh. U. (2021). Geografiya bilim beru baghdarlamasy studentterining turistik-ólketanu quzyretin qalyptastyrudyn teoriyalyq negizderi // Abay atyndaghy Qazaq ulttyq pedagogikalyq universitetiniń habarshysy. Pedagogika jáne psixologiya seriyasy, No 3(48), 31– 38.
11. Batyrbekov, N., Imangulova, T., Gubarenko, A., Abdikarimova, M., & Yessimova, D. (2022). Promising Directions for the Development of Sports Tourism in the Almaty Region using the Example of Rock Climbing // GeoJournal of Tourism and Geosites, 44(4), 1418–1426. <https://doi.org/10.30892/gtg.44429-961>

FTAMP 39.01.33

<https://doi.org/10.51889/3005-6217.2024.81.3.005>

Ш.Ш.Карбаева, Г.Қ.Маратжанова*

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан
e-mail: gmaratjanova@gmail.com

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ТЕРМИНОЛОГИЯНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Терминологияның жалпы теориясын қалыптастыру XIX ғасырға сәйкес келеді, бұл кезең бірқатар жасанды тілдердің (эсперанто, идо, воляпюк және т.б.) құрылуымен ерекшеленеді. Лексика мен сөзжасам құралдарын ретке келтіру бойынша жүйелі зерттеулер жүргізіліп терминологиялық жұмыстың дами бастаған бастапқы кезеңі болды.

Географиялық терминологияны немесе географиялық аппелятивті зерделеу қазіргі кезеңде этнолингвистиканың, тіл ғылымымен шектескен ономастиканың бір бөлігі және география пәнінің топонимикалық бөлігі ретінде өзекті мәселелердің біріне айналууда. Географиялық аппелятивті лексиканың құрамы топонимика мамандары үшін ғана емес, диалектиканы зерттеушілер үшін де әр аймақтың лексикалық бірліктерін анықтауда маңызды. Аппелятивті